Alexandru Ciocîltan

RUGĂCIUNEA *TATĂL NOSTRU* ÎN ÎNSEMNĂRILE LUI MARTIN GRUNEWEG

În anul 2008 a văzut lumina tiparului un izvor important pentru cunoaşterea trecutului nostru. Este vorba de însemnările dominicanului Martin Gruneweg, care au fost editate sub egida Institutului istoric german din Varşovia[1]. Lucrarea a fost scrisă în limba germană premodernă (Frühneuhochdeutsch)[2].

Martin Gruneweg s-a născut la Danzig în 1562. Pe linie maternă, strămoşii lui pot fi urmăriți până la anul 1400. Familia sa era luterană şi trăia din comerț. Încă de la cinci ani tânărul Gruneweg a fost trimis la şcoală, unde a căpătat o educație care va constitui o bază solidă pentru activitatea sa ulterioară. La treisprezece ani părinții l-au trimis să învețe limba polonă în alt oraş[3]. Greutățile prin care trecea familia sa l-au determinat să se angajeze în 1579 la un negustor din Varşovia. După falimentul stăpânului său, a pleacat la Liov (Lemberg) la 12 iunie 1582, unde s-a angajat ca scrib şi contabil la familia negustorului armean Asvadur. Cu caravanele negustorilor armeni din Liov, Gruneweg a călătorit de şase ori în Imperiul otoman între 1582 şi 1586 şi o dată la Moscova în 1584–1585[4].

În 1586, pe când se afla în Imperiul otoman la Adrianopol, Martin Gruneweg s-a îmbolnăvit de ciumă. În acest context şi ca urmare a unor viziuni, el s-a decis să se convertească la catolicism. La 6 septembie 1588 a depus jurământul şi a intrat la Liov în Ordinul dominican. A deținut între altele şi funcția de subprior în conventul din oraşul menționat. În 1602 a făcut o călătorie la Roma. După înapoiere s-a perindat prin mai multe conventuri dominicane: Ratibor, Bochnia, Cracovia (1603–1605), Płock şi Varşovia. A murit în jurul anului 1618[5].

Însemnările sale conțin date privitoare la istoria familiei, la copilăria şi adolescența sa, petrecute în Danzig, activitatea sa de negoț, călătoriile sale şi viața în conventurile dominicane. Ele au fost redactate în mai multe etape, între 25 aprilie 1601 şi 27 aprilie 1606. În redactarea manuscrisului, dominicanul s-a folosit de

[1] Almut Bues (ed.), *Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg (1562-ca 1618): über seine Familie in Danzig, seine Handelsreisen in Osteuropa und sein Klosterleben in Polen*, vol. 1–4, Wiesbaden, 2008, 1888 p. (Quellen und Studien; Deutsches Historisches Institut Warschau, Bd. 19).

[2] *Ibidem*, vol. 4, p. 1469–1470, 1501.

[3] *Ibidem*, p. 1513–1515.

[4] *Ibidem*, p. 1516, 1520–1521.

[5] *Ibidem*, p. 1525–1526, 1530–1533.

BDD-A538 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:33 UTC)

notiţele din jurnalul său de călătorie. A utilizat în lucrare fragmente de cronici, scrisori şi alte texte. Nu mai puţin de 500 de desene de pană, deosebit de valoroase, care îl au ca autor, se regăsesc în manuscris[6].

Manuscrisul lui Martin Gruneweg prezintă un deosebit interes pentru cei preocupaţi de etnografie, istoria arhitecturii, a comerţului şi de geografia istorică. Nu trebuie omis că autorul furnizează mărturii valoroase în legătură cu activitatea dominicanilor din Polonia, în epoca Contrareformei.

Pentru istoria românească sursa e una de primă mână, datorită abundentei informaţii referitoare la Moldova, Ţara Românească şi Dobrogea. Pasajul referitor la prima sa călătorie prin Moldova în Imperiul otoman (1582) a fost scris după întoarcerea din călătoria de la Roma (3–8 iulie 1602), după cum rezultă din comparaţia făcută de autor între apa tulbure a Prutului şi cea Tibrului. Sunt şi alte indicii care dovedesc că fragmentul primei sale călătorii în statul otoman a fost redactat între septembrie şi mijlocul lunii decembrie 1602, pe când se afla la Ratibor[7].

Manuscrisul dominicanului a intrat în atenţia istoricilor care au publicat în trecut fragmente mai mult sau mai puţin întinse din această lucrare. Între aceştia se numără şi Michail Jonov, care a tradus în limba bulgară pasaje referitoare la Dobrogea, Bulgaria şi Balcani[8]. În istoriografia noastră Maria Crăciun a investigat convertirea lui Gruneweg[9]. Autorul prezentului studiu a făcut o prezentare a călătoriilor germanului prin Moldova, Ţara Românească şi Dobrogea[10].

Gruneweg a acordat o atenţie deosebită rugăciunii Tatăl Nostru, pe care a redat-o în 43 de limbi diferite: 1. *Am ersten habe stele das Heilige Vatter unser inn Latein, unser Heiligen Mutter sprache, in welcher am meisten gelobet wirt Gott etc.*, 2. *Welsch, welchs dem Latein am negsten ist.*, 3. *Welsch, ein wenig anders.*, 4. *Churwalisch, Rhetisch oder Romanisch.,* 5. *Hispanisch.*, 6. *Hispanisch noch anders.*, 7. *Lusitausch oder Portugalsch.,* 8. *Sardinisch.*, 9. *Noch in derselben Insel dörff sprache.*, 10. *Francösisch.*, 11.1. *Deutz.*, 12.2. *Siebenburgsch.*, 13.3. *Pomerelisch.*, 14.4. *Flandersch.*, 15.5. *Szwedisch.*, 16.6. *Denisch.*, 17.7. *Englisch.*, 18.8. *Szottisch.*, 19.9. *Ißlandisch oder Gothisch.*, 20.1. *Polnisch.*, 21.2. *Bömisch.*, 22.3. *Serbsch.*, 23.4. *Reusisch.*, 24.5. *Moßkwitters.*, 25.6. *Windisch, dies hat uber den Heiligen Evangelisten tzusatz, wirt aber gmein heute so gesprochen.*, 26.7. *Liwisch oder Liflendisch.*, 27.8. *Walachisch oder Moldawsch, daz mischet polnisch in Latein.*, 28.9. *Littausch.*, 29.10. *Smudsch.*, 30.1. *Hebraisch.*, 31.2. *Syrisch oder Caldeisch aus S. Luka.*, 32.3. *Arabisch.*, 33.1. *Armenisch.*, 34.2. *Armenisch nach meiner alten*

[6] *Ibidem*, p. 1476, 1482–1484.

[7] *Ibidem*, vol. 2, p. 709, vol. 4, p. 1484.

[8] *Ibidem*, vol. 4, p. 1507–1510.

[9] Maria Crăciun, *Conversion in the Confessional Age*, în Almut Bues (ed.), *Martin Gruneweg (1562– nach 1615) – Ein europäischer Lebensweg*, Wiesbaden, 2009, p. 241-262.

[10] Alexandru Ciocîltan, *Martin Gruneweg prin Moldova, Ţara Românească şi Dobrogea*, în SMIM, vol. XXVII, 2009, p. 209–248; idem, *Tătarii din Dobrogea în însemnările lui Martin Gruneweg*, în *Moştenirea istorică a tătarilor*, vol. I, ed. Tasin Gemil şi Nagy Pienaru, Bucureşti, 2010, p. 199–206 (Colecţia Istorie, cultură şi civilizaţie tătară I).

BDD-A538 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:33 UTC)

Herren heumut., 35. *Hibernisch.*, 36. *Ungersch.*, 37. *Arameisch.*, 38. *Chiniacisch.*, 39. *Finlendisch.*, 40.1. *Grichisch.*, 41.2. *Tracisch oder Macedonisch.*, 42.1. *Turckisch.*, 43.1. *Taterß, und der Lembergischen Armenier gemeine sprache etc*[11].

Varianta săsească (*Siebenburgisch*) sună astfel: *Fattr onser, där du pist im himl, ghayligt weerd dain nam, es kom uns dain raich, thain wil gschen wie im himmel also auch auf erden, unser tahlik prot gib uns heet, und vergib uns unser schult, als wer vergaen onsern schuldgern, und nich fuer ons in di versuchunk, sonder erlös ons von dem ubel: Amen*[12]. În realitate, varianta înregistrată de autor nu este în grai săsesc, ci reprezintă o elaborare în limba documentelor, cu câteva forme dialectale[13].

În limba română rugăciunea are următorul conținut: *Tatul nostru, cze ieste in czer, suinczaskese numele teu, fie woia ta kum in czer ascha schi per pemind, pita nostra sche zioza nostra dene noe astes, schi ne iarte grischelile nosstre, kum iertem schi noi greschicilor nostri, sche nune duce in napaste, cze ne isbeuechte de hitlanul: Amin*[14]. Se cuvine menționat că Gruneweg a intercalat în textul rugăciunii după *numele teu* şi înainte de *fie woia ta* cele patru puncte ale crucii[15].

Deşi autorul nu utilizează distincția modernă între unitățile lingvistice (limbă, dialect şi grai) şi foloseşte doar noțiunea de limbă (*Sprache* sau *Tzunge*), din textul său rezultă clar că este conştient atât de varietatea idiomatică, cât şi de gruparea limbilor în familii. Variantele rugăciunii şi numerotarea lor de către autor sunt indicii clare în această privință.

S-a considerat că Gruneweg a copiat de undeva impresionanta colecție de rugăciuni. Se ştie că el s-a aflat între august 1603 şi aprilie 1605 în conventul dominican din Cracovia; oraşul era un centru universitar vestit şi tot acolo se afla sediul provinciei dominicane polone, un Studium generale şi un noviciat al Ordinului[16]. Toate aceste elemente ne fac să credem că într-adevăr în perioada amintită, pe când se găsea la Cracovia, dominicanul german a inclus în manuscrisul său variantele rugăciunii Tatăl Nostru. Colecția de rugăciuni servea misionarismului dominican care se manifesta în acea vreme şi în cele mai îndepărtate colțuri ale globului.

Trebuie observat că aprecierile lui Gruneweg în legătură cu anumite limbi se bazează pe contactul lui nemijlocit cu ele: pe lângă armeana clasică a înregistrat şi varianta ei din Liov, pe care a auzit-o pe când se afla angajat acolo la negustorul armean Asvadur; din acelaşi mediu provine şi varianta tătărească. Limba tătărească, de fapt armeano-kâpceakă, era într-adevăr limba obişnuită a armenilor din Liov. În acelaşi oraş a putut auzi şi rugăciunea în limba ruteană.

[11] Almut Bues (ed.), *Die Aufzeichnungen*, vol. 3, p. 1085–1093.
[12] *Ibidem*, p. 1087.
[13] Observația o datorăm doamnei Sigrid Haldenwang de la Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu al Academiei Române, căreia îi mulțumim şi cu acest prilej.
[14] Almut Bues (ed.), *Die Aufzeichnungen*, vol. 3, p. 1090.
[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*, vol. 4, p. 1531–1532, 1552–1553, 1602, 1620.

BDD-A538 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:33 UTC)

Călătoriile sale prin Moldova, Țara Românească şi Dobrogea l-au adus în contact cu românii. Descrierea etnografică pe care autorul a întocmit-o face referire şi la limba şi cultura românească. El a notat când a ajuns la Hotin: „este un popor frumos în această țară, care are propria limbă, aproape ca italiana, întrucât sunt o ceată alungată din Italia”[17]. În aceeaşi concepție se încadrează şi afirmația sa, plasată înaintea textului rugăciunii, potrivit căreia, limba română amestecă polonă în latină. Autorul, luând cunoştință de elementele slave din limba română, le-a pus pe seama influenței limbii polone, limbă pe care o cunoştea bine. Deşi inițial, potrivit numerotării proprii, el a încadrat varianta românească a rugăciunii în familia limbilor considerate slave, ulterior, printr-o notă marginală introdusă la sfârşitul rugăciunii în franceză (*Walachisch 8*), şi-a corectat eroarea şi a atribuit-o limbilor neolatine[18]. Prin corectura operată de autor rugăciunea în limba română ocupă poziția a opta, după cea în limba portugheză. Potrivit rezultatelor lingvisticii comparate, dintre toate limbile neolatine limba română are cele mai multe afinități cu portugheza. La fel de interesantă ni se pare introducerea în textul rugăciunii româneşti a celor patru puncte ale semnului crucii, ceea ce sugerează că Gruneweg a asistat la rostirea rugăciunii în limba română în timpul căreia se făcea semnul închinării. Totuşi nu trebuie omis că autorul a notat despre români: „Acest neam nu cunoaşte deloc ce este Tatăl Nostru sau credința Apostolilor, însă simbolul niceean îl rostesc în chip obişnuit”[19]. Textul călătoriilor prin Moldova demonstrează că autorul a intrat în bisericile româneşti, atât în cele săteşti, cât şi în cele din oraşe, pe care le-a descris amănunțit. El a consemnat că în biserici se cânta totul în limba slavă, din care românii nu înțelegeau nimic[20].

DAS *VATER-UNSER*-GEBET IN MARTIN GRUNEWEGS AUFZEICHNUNGEN

(Zusammenfassung)

In seine zwischen 1601 und 1606 verfassten Aufzeichnungen hat der Dominikanermönch Martin Gruneweg das *Vater-unser*-Gebet in 43 Sprachen wiedergegeben. Der vorliegende Aufsatz bespricht die rumänische und die siebenbürgisch-sächsische Variante mit besonderer Berücksichtigung der Umstände ihrer Aufnahme.

Cuvinte cheie: Martin Gruneweg, călugăr dominican, rugăciunea Tatăl Nostru, limbă, română, săsească.

Schlüsselwörter: Martin Gruneweg, Dominikanermönch, Vater-unser-Gebet, Sprache, Rumänisch, Siebenbürgisch-Sächsisch.

Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”,
Bucureşti, Bd. Aviatorilor, nr 1

[17] *Ibidem*, vol. 2, p. 705.
[18] *Ibidem*, vol. 3, p. 1087.
[19] *Ibidem*, vol. 2, p. 704.
[20] *Ibidem*, p. 704, 789.

BDD-A538 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:33 UTC)